

ne	nee	ne'e
te	tee	te'e
pe	pee	pe'e
se	see	se'e
me	mee	me'e

re	ree	re'e
we	wee	we'e
je	jee	je'e
she	shee	she'e
ke	kee	ke'e

	en	
ten	sen	pen

et		
	net	
		met

eesi	seema	wane
pejeesi	we'ejena	sishe'in
shiimse	wepia	wekiin
waneesia	tepia	eere
we'iruku	eekai	aseesi
anneeri	ekisi	eri
jemetsi	jime	mei
neeri	eera	jieri
eemiin	meenshi	etkai
etkana	een	ekiin
jeet	¿ Kasa	pejeetse?

eesi *ekisi*
pejeesi *jime*
shiimse *eera*
waneesia *meenshi*
we'iruku *een*
anneeri *wane*
jemetsi *sishe'in*
neeri *wekiin*
eemiin *eere*
etkana *aseesi*
jeet *eri*
seema *mei*
we'ejena *jieri*
wepia *etkai*
tepia *ekiin*
eekai *iKasa* *pejeetse?*

Waraittisi wane jieri eemiin
shipia Maria. Seriitajee
shia. Wane simaa sintiin
atunkajeeri shia. Simaa
shiitajeeri Seriitamiin.

Waraiteshi Juán Maikaomiin,
sinain oikkaa wane paa'ata
sinain naapaain neeri.

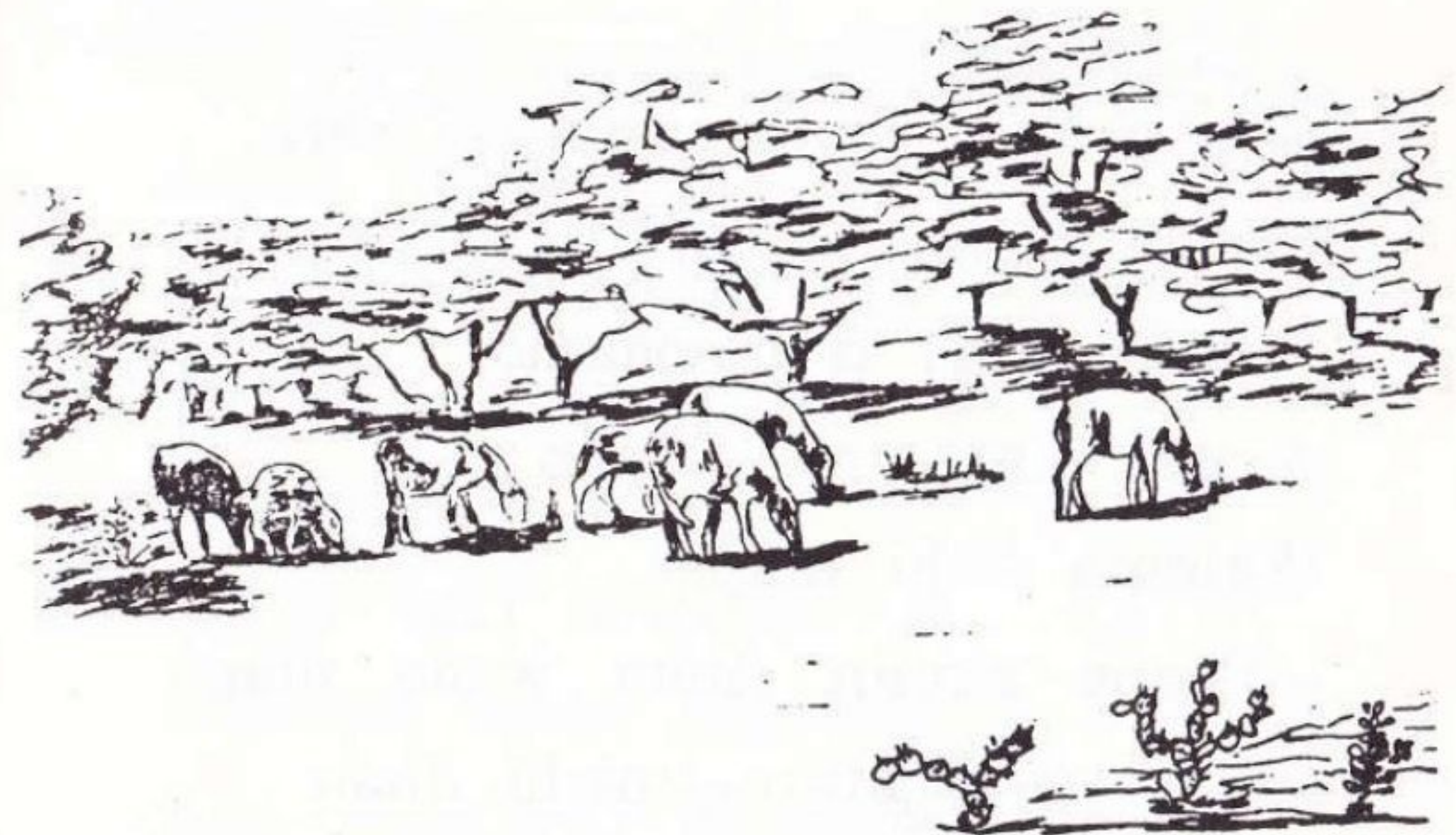
Eesi wainma anneeri sa'o ti
naumnakat. Ekajaasi anneeri
wiitshii sotpa'a wiin. Eesi
wane anneetpi'i simaa.

Sitisi sijepira Maria sika
shikain mei. Mainma mei
sawai. Ekisi atpanaa simaa
jaishi wane jieri.

Jemetsi ma'i tia.

eemiin tepia
eemiin shipia
eemiin jipia
eemiin wepia
aippise

wane anneeri
ekisi jime
jemetsi jime
waneesia eri
shimse jieri

Eesi wane wii sa'aka mojuui.
 Pejeesi shia sinain ne'ejena Juán.
 Mootshi Juán sika shikiinjatiin
 ne'ejena. Atkishi nia.
 Oktisi ti wiikat nitima Juán.
 Nitkiin sika iramo'owa.
 Nójotsi oktiin ne'ejena sitima wii.
 Shia oktakane'e ti wiikat.
 Nójotsi oktiin anneeri sitima wii.

Eesi wane wunu'u pejeesi eere
 weriin wane mapa.
 Jemetsi ma'í ti mapakat.
 Aseesi mapa shii Aana.
 Wainma sishi mapa.
 -Paapa simiin Aana wane mapa
 sinain sisiinjatiin- mishi Juán
 simiin Maria. Aisi shi'ire mapa.

Antisi wane jieri.
 ¿Maikaojeesi eera shia?
 Wainma neeri sima'ana.
 Antisi sa'o se'ejena.
 Anasi ma'í se'ejena.
 Wainma seepi sima'ana.
 Aisi wase'eru. Sejepira maiki.
 ¿Seena jia simaa? Aa.

la	li	li	lo	lu	le
laa	lii	lii	loo	luu	lee
la'a	li'i	li'i	lo'o	lu'u	le'e
	lak	lap	lat		
	lok	lin	liin		
		liin			

¿Jalashi siliin Selina? Nójoishi nia.

-O'unishi nia palaamiin. -

-¿Jalapshi nu'uniiin?-

-O'unishi nia kaleo'u. -

-¿Kasa saainjaaka Selina suupunaa luma?-

-Alakájaasi asalaa sipila nikiin siliin ale'ejeeshi nia aliuka. -

-Ali'ijeeshi wane kuluulu sinain nisilajiin simiin nilailaa, wane nimiin niwala. -

Kuluulu luuta.

-¿Kasalashi pia sinainjee alapaja?-

-Aa, wane kaa'ulaa. -

Waneesia pootshi.

Eesi wane laa pejeesi sinain tepia.

Eesi jime shiroku ti laakat.

Ajaaittisi wiin.

¿Antisi anneeri sinain?

ya	yaa	ya'a	yuu
ye'e	yee	ye	yui
yoo	yo	yo'o	yu
yan	yen	yon	yun

¿Eesi ya'aya ayuuisi wayuu, sika miyo'uin juya?

Aa, wainma oushuwaa, wainma poloona.

Aka'aya waya ayuuishii.

Ayatáasi wayuu ouutsi sinain.

Je ayuuisi sa'in wayuu saali.

Ayajawaa sika wiin.

Ko'oyoosi wayuu sika sii.

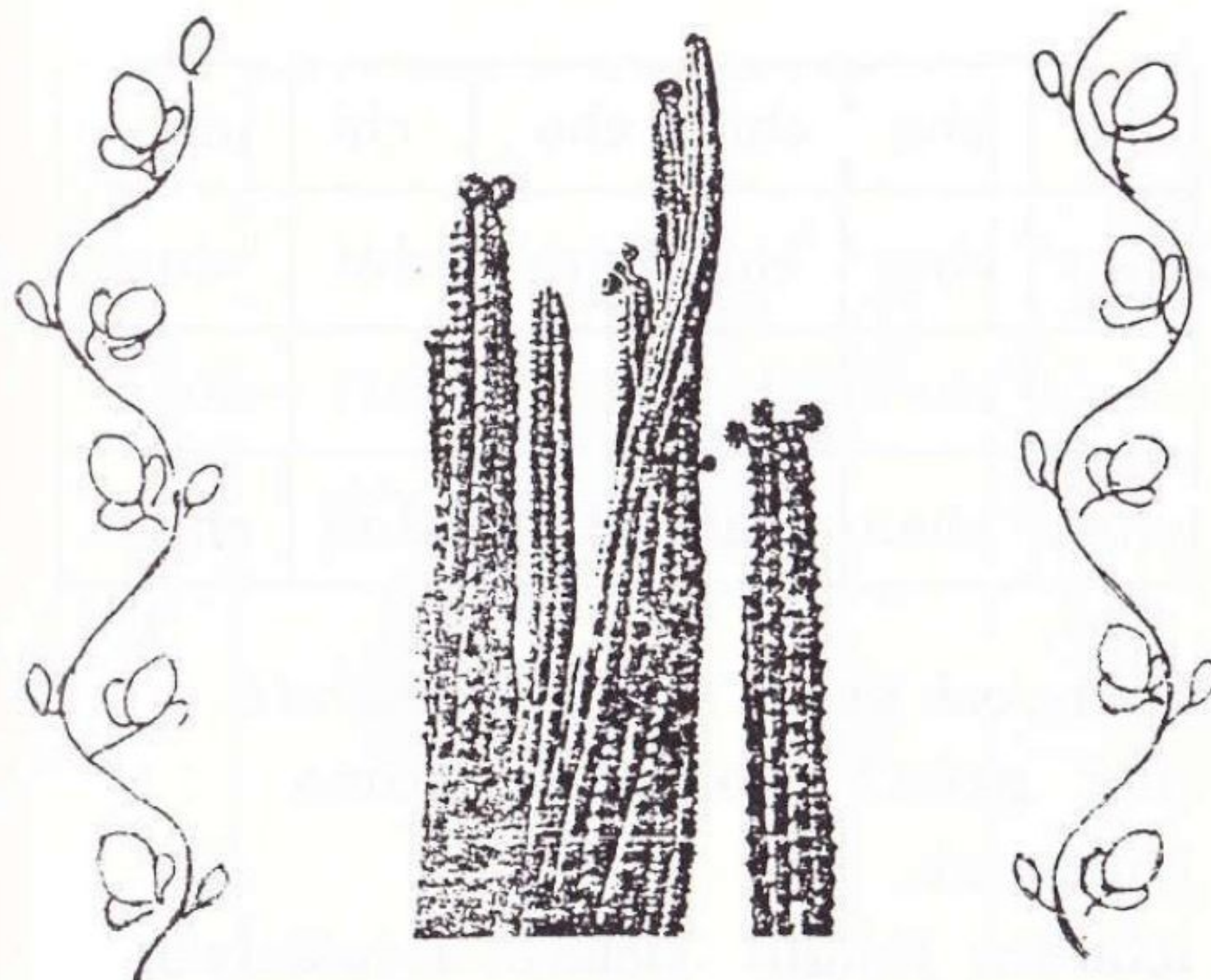
Antisi wayuu sinain apaláalaja, miyo'u sile'e ipootsi.

Wainma wayuu sinain alatpaja

Yuunajee.

Yiitsi talepia. Yooisi tata.

Piyula tamiin wane piyula.

Je sipila saainjiniin ti yotojokot, alatinisi pálajana ti yosukot.

Yo'oyooshi taya sinain ayatáwaa Yijapa'amiin.

¿Kasa yalaka yala?

Wainma jeyuu yala.

Shikiin jeyuu ko'oi sulu'u ti shipiakat.

Wainma youi yala.

cha	che	chi	cho	chi	chu
chaa	chee	chii	choo	chii	chuu
cha'a	che'e	chi'i	cho'o	chi'i	chu'u
chan	chen	chin	chon	chin	chun

Kocho'osi su'ui sitima jamiche'e.
Aisi siche'e Conchita sitima
jamuche'e.

Iche'era tamiin siche'e terajáaiwa.
Nójotsi ashaitiin Conchita sika chocho.
Achuntisi Conchita neeri nimiin sichon.

— Nójotsi neeri tama'ana

Palichone'e.—

Achunjasi wane wayuu na'o shiechin.

Jashichisi simiin shipiamin.

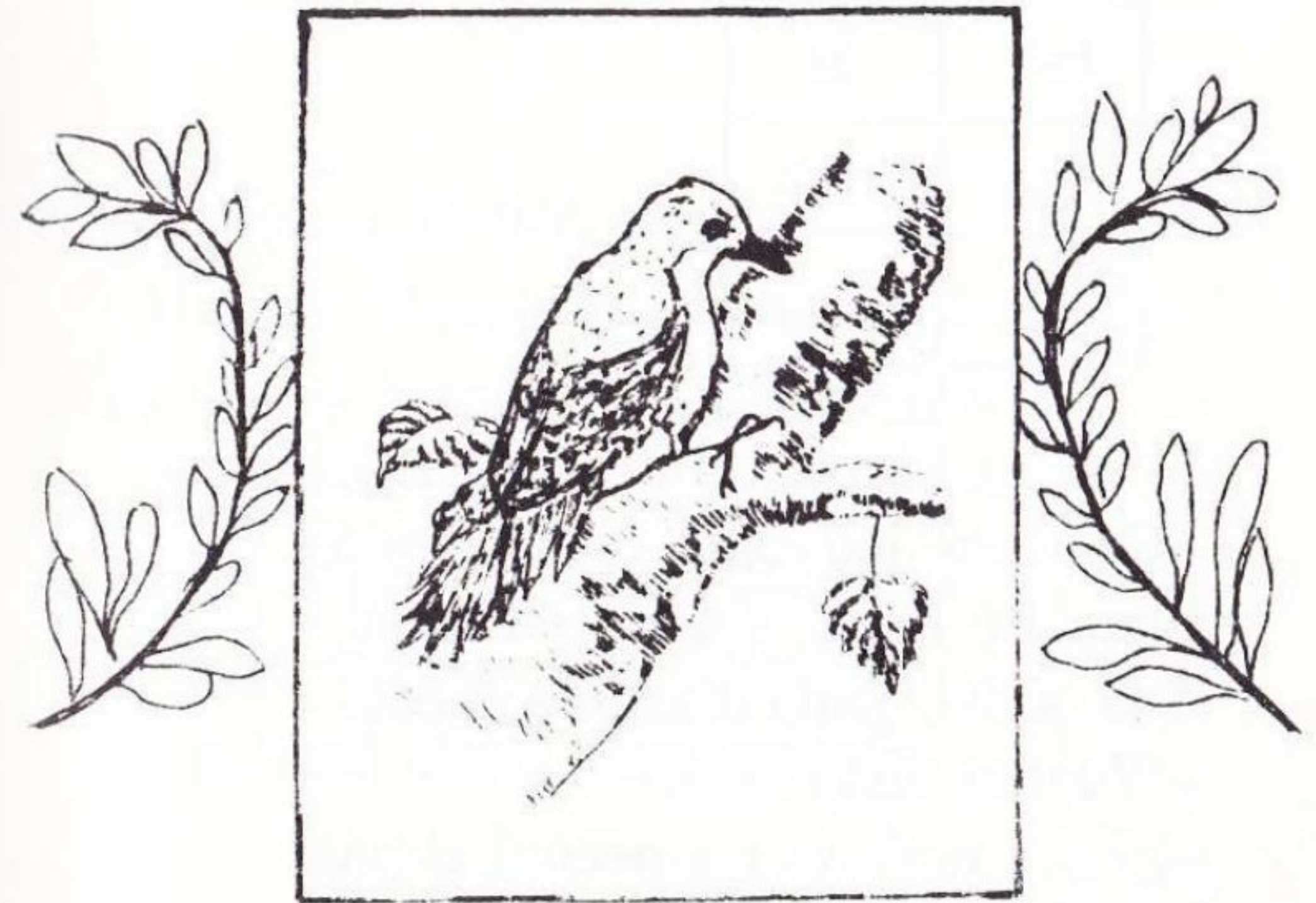
Aisi siche'e suupinaa amichi.

¡Jashichisi shia saalin tia!

Nójo piyo'oja a'in saalin puche'e.

¿Jalejeeshi pia? Tapa'ichee.

Chajeeshi taya Chuwaatama'anajee.

Ayalájishi chocho sawai.

Ichaaka wane wawaachi.

Cachonsi pienchishii wawachichen.

Jó'uyaa miichipa'amín.

Achinnisi ti wariiyakat sika kilaawa
sinain su'ui ti miichikat.

E'itanisi sajaralaain suulia
waawatshikat.

Cheintisi ma'í wayuu sulu'u miichi.

ke	ki
kee	kii
ke'e	ki'i

Je misia kettápa ekiili ekaashii naya.

-Kettaasi joo pia - minisi shia.

Ekaashi keesi simaa pila'ana.

Aisi shiki joolu'u sitima keesi.

-Waatisi ma'í teki. -

-¿Jera ma'ana quepeenol simaa kepeen? -

Ekeesi keesi nii Joakín.

Jemetsi nikesiin Enríki.

Ekeesi wayuu sujuuna ekawaa.

Ekaasi rekesuuna.

Eesi wane kiise.

Ayalájisi wane chocho sipila kasachiki.

Keemasi ni'ira.

Keke'erasi shi'ira kemion.

Ekirajaa ekirajawa sinain kemion.

Keejungsi kemion simaa sicha'a kochiina.

Ekitnisi piiliki sika kuchaara.

Sichiki tia atunkisi moolu'u.

Atunkeesi shia sika emirain.

Wane kepiashi simaa nierin, simaa nichonni.

Wane nichon keechinsi.

Wane nichon keerinshi.

SICHIKKI TI WERAKAT

Aittisi juya. Wiittisi ma sitima. Apinajishi José sika siittäin juya. Ayatáashi sinain nittía. Ayatáashi sulu'u na'apainse. Anasi nittía sitima juya, sitima niyatáin.

Ayuuisi nii José. Aisi sitina, aisi simila. Ayalájisi saalin. Asisi wiin, asisi wunu'u. Nójotsi asiin uujolu. Nójotsi atunkiin sika ayuulin.

¿Jalasi nii José? Nójotsi wayuu yaaya. Yiittäisi shipia. ¿Jouja sintaka niikat?

Ayoonnajisi Jusepi. Nitkiin José wane wii sika nijati. Nitkiin sa'aka mojuui.

Ajaaittisi Jusepi. Jawatsi ti wiinkat. Saamatsi. Nójotsi ayuulin Jusepi. Anasi shia. Ajaaittisi. Asukasi. Ashijaasi. Ayatáasi.

Ekisi pan shii Aana simaa soushi. Jemetsi ti pankat. Aseesi wiin Aana. Miyaasisi shia.

Nójotsi soushi Aana. Yiittäisi shipia. Nójotsi wayuu yaaya.

Nitkiin José wane atpanaa sa'aka mojuui. Alakájaainjati Aana nintapa.

Anuu wane wii pejeesi sinain ti yosukot. Mootsi Ramona sheema. Anuu wainma anneeri. Miyaasisi. Asi'itsi anneeri Ramona. Ayaawajisi shii Ramona, --waneesia, piama, apiniin, pienchi. . . .

Ashaittisi tepichi sika chochokot. Sichuntáin Maria. Ashaitteesi simaa tepichi. Mojulaasi tepichi simiin.

--¿Kasa saainjaka soushi Aana? --Maache, ¿Kasa paainjaka? --misi Maria simiin.

--Maria, ¿Jalasi pii? ¿Jouja sintaka yaamiin yaa sichikkua?--

--Nójo tatijain a'o. --misi Maria.

Anasi iramakat. Wekaajiin. Siittäin wayuu sika katkousi. Oktisi sitima. Nójotsi sisawajiin jieyuu. Nasawajiin tooloyuu. Ashaittishi José sa'aka mojuui. Niráin wane irama. Onjulaasi nuulia. Nintaanajiin.. Nitkiinjati nirapá. Jemetsi shi' iruku irama, misika shi'iruku paa'a.

Anasi ne'ejena Juán. Kawachirasi sulu'u wopu. Kawachirasi nipialu'umáin. Títshi chi amakai.

¿Jalapshijana waya?

Jáisi ma'í ka'ikat. Aisi walatshi. Aisi we'iruku sitima. Nójotsi aitiin juya. Aisi wa'in.

Anuu wane kaa'ulaa. Eesi watta saalin nima'ana nishi Juán. Ashaittishii waya sika kaa'ulaachenkana. Aishii wapila kaa'ulaachen. Wekiin shi' iruku kaa'ulaa. Wekiin sulu'u asijuushin sichon. O'unisi watta maali. Wekiin sichira. Yajaaushisi.

Anuu wane chocho. Ashaittishi José sika ti chochokot. Anasi ti chochokot. Nichekiin José. Ashaittishi sika. Ashaittishi tepichi sika.

Ajaaittisi Aana sa'o piliiki. Ajaaittisi wiin. Jawatsi simiche. Jawatsi ti wiinkat. Sisijnjati sintapa. Apantajaasi ti piliiki sulu'u wopu. Ashapajaasi Aana. Ajutuusi simiche Aana. Yitsi. Chitsi ti makat sitima. Eesi wainma pootshi. Ajalajaasi wiin. Eesi yootchon. Ayalájisí Aana saalin.

Aisi sajapi shii Aana sitima jeyuu. Mojulaasi jeyuu. Ayalájisí saalin.

Ashuunnajishi Juán sotpa'a palaa. Anasi ti wiinkat. Saamaatsi. Jemetsi. Ashuunnajishi sawai. Anashi kashikai.

Ayatáashi nishi Juán sinain ichii. Eesi wainma wayuu, watta saalin.

Nitkiin Juán wane atpanaa sa'aka mojuui. Onjulaasi waneesia nuulia. Nintanajin Juán.

Mojulaasi joktai. Kakuasi joktai. Eesi wainma ma sulu'u wepia sitima.

Ayuuisi soushi Aana. Ayuuisi sika lailain. Nójotsi ekiin sika ayuulin. Ayalájisí sika aliin simila. Oktisi noushi José.

Ainjisi wane sii shii Rakel sipila sichon. Aisi sipila. Anasi ti siikat saainjain. -Aana, puikkalaa sa'o tulu. Maache, Piisalaa yaaya.-

ALIJUNA

Eesi wane ma wattasi, eere wainmain wayuu, Alekuunayuu aniliat. Wayuu uleyuu ataliirua ma'í naya. Natkaa taala kalaká na wattuushiirua simaa tia wayuukaliirua. Nakanajuu kalaká na wayuu watuushiirua sitima tia Alekuunakat.

Ne'itpitna kalaká sulu'ujee tia makat, kaniliasi Wayana minin. Noko'ula kalaká wayuu watta saalin. O'unisi wayuu lailaa jieri; o'unishi wayuu lailaa toolo; o'unishi wayuu jo'uu simaa moolu sipileerua ti Alikuunairua.

Chajeechiki nantain yaamin yaaya. Nepiajana kalaká naya sulu'u ti makat joo, eere minma waya.

Saitchit taala kalaká watta saalin juya mapa joolu'u, shiapasa ein mile'e sichiki. Ne'itpinaa kalaká na lailaayuukana ti sichikikat natuushiirua sipila nachonni.

Nera taala kalaká na wayuu yalaa sulu'u tira Jepira minakat wainma anuwa antiin. Sishakanua taala kalaká alijunairua. Mochoojusi no'ú. Shiayaa kalaká naashin ti natkaakali amaa paala ti wayuu natuushicaliirua.

-¡ Alijuna nee! - simina kalaká ti alijunakat. Shiasa alijunaka anilia ti wayuukot natkaakali amaa cha'aya wane sa'ata makat. Alijunalee kalaká minma joo ti alijunakat sika ulein sita.

Guillermo Estrada Uliana

Aashajaashi

NACHIKI NA WATUUSHIMUU SINAIN ATKAWAA

Je simaiwa, eesi wane wayuuirua; naatajat kusina shiairua. Mojulaa kalaká ma'í shiairua naashin na watuushiirua. Aluwájisi mirit. Yalajat kepiain yala na'o chira uuchi Ouitpana minakai. Nójot kalaká nachekiin wayuu watuushiirua shia saalinjee mojulaain shia.

- Aa, anatsa'a shiipi'inaiwa su'utinaiwa a'in ti tooloyuukot, - nama taa kalaká sinain outkajawaa.

Nisokta kalaká wayuukai: - Anasi sipila shiain ata'iniin ti jieyuukot, - nima kalaká nimiin chi wane wayuukai kepiashii ni'itpa'a.

- Anakaja, - nama kalaká na wayuukana napishuwa'aya. Je ti wayuu-kaliirua, shia ti aruwaaku minakat.

Noutkajaa kalaká na wayuu washitnuu. O'unishii joo naya sa'o ama, sinain atkawaa simaa ti kusunakaliirua. Nali'ijiin jati malaa nasi'ipa. Nakanajuu kalaká na kusunakaliirua natima wayuukana.

Oktisi ti sipishikaliirua natima. Je ti waneirua sipishikat, apantajaasi wopimiin sikua. Nójotsi ale'ejiin sichikkua yaa sulu'umiin ti makat.

Je sichikije tia o'unishii naya uucho'umiin sinain anujulawaa, eere miima'a naya kepiain. Kepiashii naya sulu'u Colombia ma'aka sulu'u sotpinaa Guajira sa'o uuchikat, kaniliasi uuchi suumain kusina. Je sulu'u kayatapinaa ma'aka sulu'u Colombia wattapinaa winaapinaa chayaa si'itpinaa Cucuta sulu'u Santander. Je chayaa wiinpimiin sulu'u ti makat kaniliasi Kusina yaa Jalaala shia suumainkat simaiwa.

Je kepiashii naya sulu'u Venezuela yaa palaaje'eru'u sinain je naya ayatáashi sinain apinajaa, je sinain mirit.

Kepiashii naya sa'aka alijuna Venezuela je sa'aka wayuu. Ayatshii naya jashichin simiin wayuu yaajat, sinainjee atkawaakat paala.

Nakuentase wayuu lailaayuu simiin nachonni ti.

WAINMA KEIMSES SULU'U WOUMAIN

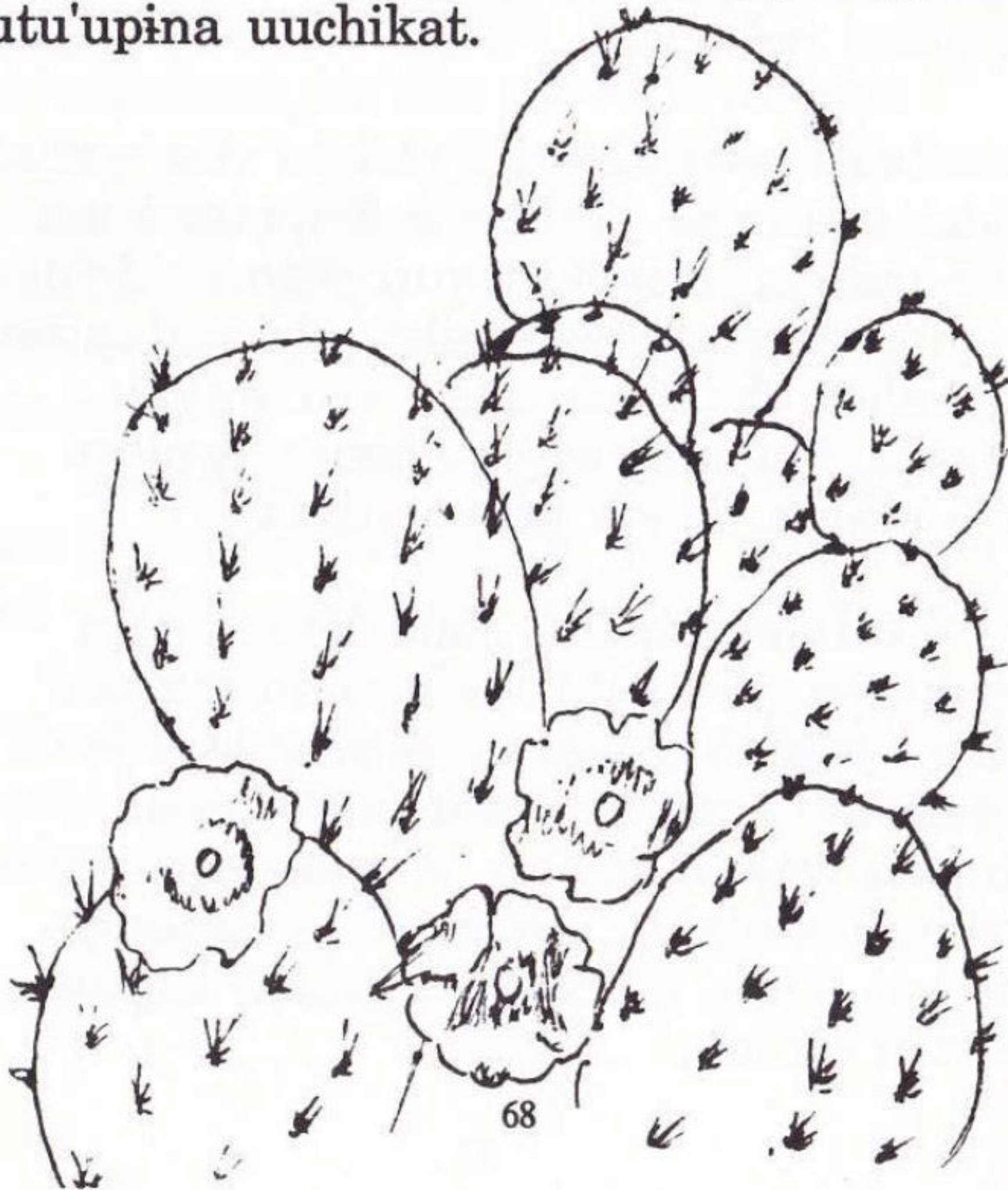
Anasi ya'aya Guajira wainma yosu. Eesi yosu ekinisi sichon sitima wayuu kachonkat o'ú shia. Eesi jamiche'e shikaajiin wichii sichon, je wayuu shikaajiin, kaniliasi jayaajaya wala'ayuu. Shikaajiin piliiki ti shi'irukkat, je paa'a shikajiin. Nójotsi mainmain alama sa'ujee sipila shikiin mirit. Waneesia wainma keippise ne'e.

Já'isi ma'í ka'í. Nójotsi su'ulia wunu'u. Ekka wainmaa jamiche'e keippisesi ma'í. Aisi míleka koojile wayuu sitima. Mo'usali wayuu sitima míleka siletuule so'ú sitima ti wala'iyukat. Aisi ma'í so'ú wayuu sitima. Makatsi wayuu simaa waleen so'ú sitima. Misia mirit sitima.

Wainma sipishii jamiche'e sinain keippisee yaa sulu'u woumain ma'aka sa'in: yosu, kayuusu, atuunot, jasa je misia ka'imoorolii. Yosu anasi sipila shikiin wayuu sichon, je sipila shikiin mirit sushulakat, je misia ti shiyotojoloinkat sipila miichi. Ma'ayaka kayuussu ekinisi sichon,

otta misia ti sisa'akat wainma anakat
amiin; sipila anua, sipila einasee, kulaala
shiale, sita wayuu simaiwa eekai oktiin.
Je atuunot jemetsi sichon akatsa'a nojoliin
shikaajjin wayuu wainma. Jasa jemetsi
ma'i shirale'eya sulu'u sitakat, wainma
shia isashii.

Ka'imoorolii ti kayuusu winaapijaat, yala
sutu'upina uuchikat.

NICHIKI WANE WAYUU SINAIN OLOJOO ATPANAA

Je so'u wane ka'i o'unishii wane
wayuuirua una'apimain sinain olojoo
atpanaa. Pienchishii naya. O'unishi wane
lailaa namaa sinain ti olojookot.

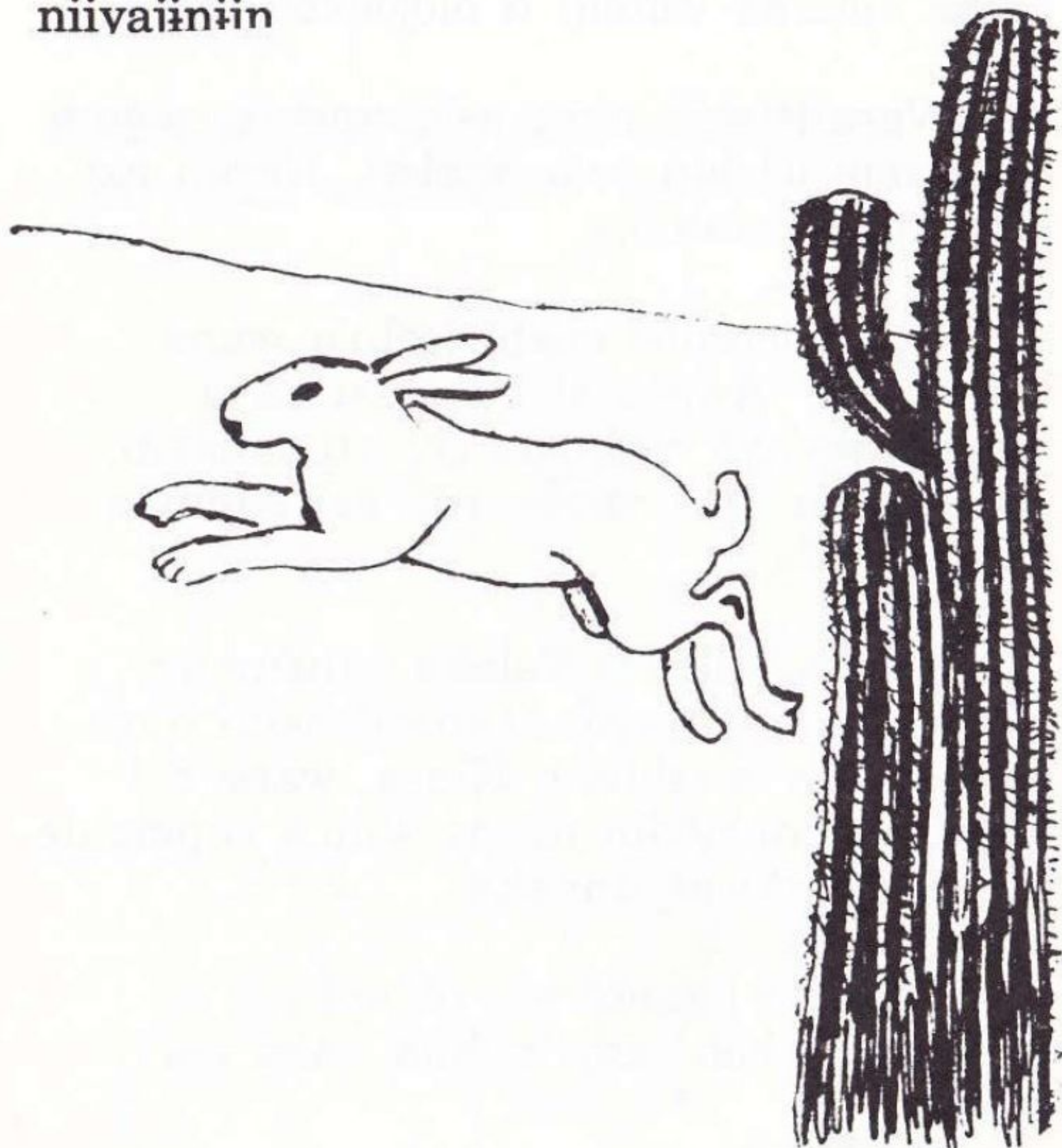
Waraittishii naya sa'akapinaa mojuui
eepinaale ji'ichin sa'in makat. Nerain joo
atpanaa awataain.

- ¡Ichaichin!- mishi joolu'u wane
wayuukai. Awataashii joolu'u naya
napishuwa'aya nichirua chi atpanaakai.
Awataashii ma'i napileerua sa'akapinaa
mojuui.

Shiasa, nikerot kalaká sulu'umiin
wane ishi napileerua. Outkajaashii naya
sotpa'amiin ti ishikat. Niasa, wane chi
wayuukai nu'uttain nitina sulu'u eepinaale
nikeroliin chi atpanaakai.

Sichotto kalaká wii najapi chi
wayuukai. Kashashi sitima. Aisi ma'i
nimain.

Ayuuishi nia kakalia saalin.
 Ali'ijinishi nia pitaarulu'umain. Eiyajinishi
 nia sitima tottooli. Oyotoonisi ti najapikat.
 Amilooisi apiniinsi nejepira. Apitaasi
 piamasi nee. Anashi mapa nia sitima
 niyaiinin

**TI NACHIKI NA WATUUSHIRUA
 SENAIN O'ONOWAA**

Je wayuu simaiwa kanainsi na'in
 shiyaa juya sawai nitamaakat o'u.
 Kanainsi na'in sichiki juya, eepinaale
 siittalee wattapinaa sipilee nimi'inin sitima
 jam.

Je simaiwa miliasi wayuu sinain
 o'onoowa, nojoliwa'a een wunu'u
 eenjanale naya sinain eemerawa. Aisi
 shi'iree wunu'u sipila seemiyoushi sinain
 o'onoowaa. Nepiakat ne'e shia sita mirit
 eekai oktin ma'aka: paa'ata jososu ali'ijishi
 sipila nepiain eepinaale naya sinain
 o'onoowaa. Ma'ayaka nojotsi siki sipila
 naannajia nekin. Alu'usa shia okotchiji-
 naka sicha'a paa'a sipila nekiinkuwaa
 sinain o'onoowaa.

Wainma wayuu sejetkuat winpijee,
 otta misia wayuu sejet Jalaalaje, yaaya
 sulu'u sise'eru'u woumain wainma wayuu
 wataiyii, kepiale'eshia naya, sa'aka wayuu
 yaajat shipiajat. Eesi o'onoosi eekai sitkain
 simaa wayuu shipiajat. Eesi o'onoosi eekai
 anain nojotsi atkain simaa shipiajat
 wayuu.

Je wayuu simaiwa, watta akuali
sinain o'onoowaa simaa simi'inin sika
aliin jam simiin. O'onoosi eepinaale iyoshi
sipileerua, eere siitiin juya. Akumajishii
nepia eere jouuliin juya. Aainjishii shatia
sipila anneeri je sipila paa'a je sipila
kaa'ulaa.

Ayataashii sinain waraittiin naya
waneepia sika aliin miaasi. Naja'attapa
nainya juya. Niyalajiin sika nirileejin
wiin. Ojonooshii ishi sipila sisiin mirit.
Oyonooshii watta'awai naya sipila sisiin
mirit no'onookot amaa.

Je sipila saainjiniin wane miichi,
achekisi sichajaanin wane wunu'u eekai
anapchin ma'aka siralo'upinaajana,
sutujunaa, sukuli'itchin sisipala je saalaja.
Je mapa keraapa ti wunu'ukaliirua,
akumulaasi joo miichikat. Jera ti saajuna-
kat yotojolo e'itnisi sa'o.

Je sipila saainjiniin ti yotojolokot
alatinisi palajana ti yosukot. Je sichikijee
awajinisi shia sipila shi'itniin.

Kettaa misia sipishua ti miichikat,
aainjinisi sisepi pootshi. Eesi meleka
kajaralainre shia.

NIKULAPPA WANE WAYUU SINAIN ARILEEJAA

Atamaatalashi wayuu arileejii sinain
eirakawa simiin sutu'u ai sichiirua
nirileejin eekai nojoliin wane ka'i paala.
Sinain asakira sinain sulu'u wane miichi,
ti pe'ipaakat amaa nirileejin nintainpaja'a
sinain sikajee tia. Je nichon shia
aliichajaka sichira miritkat, sipila
yajoushin, je sipila keesin.

Nijinain shia watta maali sinain
ekajawaa je shirokumain laa, lamuuna, ishi
shiale sinain nisiriin. Ma'aka kale'ou
nuutkale'erain miichipa'a. Antishi nia
motsopa ka'i sichikijee ouyantaa
nikerojirin shia sipila shiyaawajinin.
Nikatajin ti kaa'ulaachenkat aippaa'a
sipila siliichajinin shiikat. Eiyajinisi shia
ayuuire; ayaalajinisi wunu'u sipila.

Je so'u ka'i jemeiwaakat o'u shia
eesile'e jemeire una'api shia. Nichaja
kalaká sichiki chi karileejinshikai shia
suulia shikin wichii ti sichonnikat.

Eesile so'ú ka'í amuloikat o'ú shia
sitima nójoliin sa'inmajiniin.
Mojulaasile walit simiin; shikiin ti
kaa'ulaachen ee jo'uuin. Anasile sipila
achajana achiki sipila su'utiniin sa'in
sika kopeeta. Je misia ti wichiikat
mishale'ekat anilia, ekisi sichonni mirit
shia; anasi mileka oktile shia.

Mileka eere wainma sichonni
nirileejiin asinyaralajishi nia siche'e
kaa'ulaa, anneeri, paa'a je asijaa sita
shiyawase. Eekai tooloyuuin mirit
anewiijinisi shia sipila oikkinaa.
Wainma asalaa shikira sinyaraatkat,
anewiijiraakat je misia jeetkiirakat.

Chi arileejikai niraajiin nirileejiin
sika sita, sino'uu, shi'ira, otta misia
su'uichiki. Wane arileejii miliashi, jam
je mapisaa.

Misile'e sikuaippa ti miritkat yaa
sulu'u woumain Guajira. Je ti kasa
eekai yaa sulu'u ti makat, eesi tira
anneeri; eesi tira kaa'ulaa; eesi tira
paa'a; eesi tira piiliki; eesi tira piliiki je
misia ama. Misile'e sikuaippa wayuu
sinain a'inmajaa simi'iniin.

NIKUAIPPA WAYUU SINAIN AYATÁWAA

Wane wayuu pálajana ayatáashi
sinain achajawa nuwayúuse. Shiasa'a
eepa jietkat niipire'eriin ayatáashi sinain
awalaaja jietkat sika mirit je korolo.

Kepia mishia nia simaa nieriin simaa
nichonni. Kottishii naya sulu'u ti nepiakat.
Je sipila nuustiin sinain ti nikajatkat,
achekishi niyatáain sinain aainjaa yiija je
sinain akutajaa sipila pinajitkat.

Je siittäpa juya apinajishi tira maiki;
apinajishi tira waana, je ai, pitchuushi,
kalapaasi, wiiri, tira wayamala. Nipinajiin
ti sipila nikijnjatiin ti sichon je ninaajain
sipila aikkat o'ú jam. Nójorile nirajiin
wayuu sumaiwa ti shikiinkat alijuna. Shia
nee nikakat ti nipinajiin sika titiin nia
sinain ayatáwaa. Shiyaalu'u nichon sipila
joktai alatajatkat.

Je joolu'u ma'a ka'í ayatáashi nia
sima'ana alijuna sika mainmain ti
ayatáwaakat sima'ana. Nójotsi joo niriin
nipia sichiirua neeri. Ayatáashi chayaa
Perija, sinain akanajaa woliwa anakalaká
nipia, je nikorolo sa'o niyatáin.

Ee kalaká wainma kasa nima'ana
ma'aka: kemion, ma'aka kaa'ulaa, anneeri,
je sichikijee eesi eekai een sitima
miritkat. Yaleje washitshi ma'í nia sitima
niyatáin.

Misile'e nichiki wayuu sinain
ayatáwaa sinain nittía je sima'ana alijuna.

SICHIKI WAYUU SINAIN ICHII

Je sulu'u woumain Guajira, watta saalin wayuu
ayatáasi sinain ichii. Sulu'u ti makat kaniliasi
Seriita. Manaure saajiin alijuna. Sipila shiyatáain
wayuu sinain ti ichiikat, achekisi sili'ijain, achekisi
naapain wane shiyawase pálajana wane achinia sika
ichein ma'í shia ma'aka jalemeeta. Achekisi sili'ijain
karatiya sika jawatiin shia sipila sili'ijain wayuu
simaiwa shiyatáin wayuu. Je ti ichiikat, wainma
sotpinaa ti palaakat Manaure. Je misia Akualu'u
sipila een wane ichii, achekisi ojunaajitnaa sipishi ti
palaakat sulu'u wane watchuwa. Shiasa yalejee
sitima nuwarala chi ka'ikai, itisi sinain sikojoin ti
palaakat. Shiasa ti palaakat, ichiisi yalejee, anashi
ma'í chi ka'ikai; achekishi aliin wapila chi ka'ikai.

Je wayuu shiatáin ti ichiikat sika sajapi, shiijain
sá'umain wane ma oko'ujuushi, sipila shijinain shia
wane maakina sulu'u wane otteewa. Sipila shi'ikajain
shia ti otteewakat eere shiyiijaaniin ti ichiikat. Je
yitpa shia oikkinisi sulu'umain wane ma wattamiin.
Je ya'aya sulu'u Colombia, sika aliin shi'ire ichii
yaaya eesi pali'iriwai ma'aka chayaa wattapinaa.
Ti ichiikat sikorolo Colombia, saanjain alijuna
lailaayuu. Wayuu shiyatáin ne'e sa'o neeri sikorolo
wayuu shia simaiwa.

Je yaa sulu'u woumain eesi wane ichii kaniliasi ichii ajiya. Ti sipilajat ne'e sa'aka paa'ata sipila tiriya, siiya. Akuttirajia simaa tia ichiikat ekiikat.

Anasi ma'i ti ichiikat sipila sa'akain shikiin wayuu. Jemetsi ekiili sitima. Je sipila sa'akain asalaa, sipila sa'akain kaa'ulokta, paa'ata, je sipila siina.

Wainma ma'i alijuna waneekat Manaure sinain ayalajaa ichii. Eesi anuwa miyo'oyuu ma'i sotpinaa ti palaakat. O'unisi sulu'umiiin wane ma waneekat wattamiiin.

Akarashi Kuenta Nitima:
Humberto Gonzales Iipuana

Ashajishi:
Efraín Prieto Paz Epiyuu

ALAPAJAA

Alapajaa sulu'u woumain, sipila eenajatiin wane alapajaa achekisi ein wane oktaa sulu'u wane miichi.

Wainma sukuaippa ti oktakat sipila sintiin sinain wayuu. Oktisi wayuu sitima eewawa, oktisi wayuu sitima atkawa. Oktisi wayuu sitima ayuulii sinain wainmain sichira je oktisi wayuu sitima kerain sikalia sinain lailain.

Mayaakai oktiin wayuu su'upala nipishi otta nichonnii anaatinishi nia. O'ojitna mishia nia keraapa nikalia, simaa shi'itaniiin nische'in nima, nikorolo eekai ein paala nima'ana kataiwa'a no'u. Anaatina mishia sulu'u nita sipila ayalajinaa a'o.

Je aashajirawaa misia sitima wayuu lailaayuu, ninain wayuuirua nasaajiriinjakat. Mishi jo'o naya sinain ajita aniliee simiin wayuu. Kasakat nanain, wayuu narulain, wayuu neraajin, wayuu natunajut, niraajakat paala chi oktishikai. Niale'e anaatain chi wayuu aniliee waya jimiiin, majataatshii wayuu aniliee.

- Jamisa'a ichaina waya, - mishi wayuu aapiruushi. Okotchijaashi wayuu sipila alapajaa simaa wayuu nipishi. O'unaa mishia eere oktaakat napila, wane'ewai sukua wayuu aapiruushikat,

ayalájisi sipishua tooloyuu, jieyuu. Asakinishijja'a naya simaa ne'itaaniin eenjanalee naya suupinaa wunu'u je luma shiale.

Ma'aka wattachonya ottoonisi mirit ekiira simiin wayuu alapajishii, eesi wayuu kamiinkat kaa'ulaa, eesi kamiinkat anneeri, eesi wayuu kasalakat paa'a je yootshi nasiin wayuu tooloyuu.

Ekawaa je eperuwaya misi sinain alapaajaa. E'ikina mishia wayuu oktishi amuuyuupa'amiin, miichijja'a nia epejaanawain a'ochi siki sipila wane juya, otta sipila wane kashi. Wayuu simaiwa tia joolu'u nójotsi miin e'iratsi ma'aka alijuna. Wayuu asiruu nójotsi alapajin a'o simaiwa shia ne'e alapajaka jieyuu simiwa'a, sinain sojoittiin simiwa pilasi asiruu. Je eesi alapajaa sa'o jipi misika ma'akaajile'e nikiira paala oktaiwa'aya nia.

ATPAJAA

Wainma shikakat wayuu simaiwa yaa sulu'u woumain ti kaniliakat atpajaawain sitima wayuu lailaayuu. Wainma wunu'u ekinakat sichon atpajinakat simaiwa ma'aka sa'in: kayuusu, yosu, paruluwa, jasa, atuunot, jamiche'e, sho'oo, aippia, otta misia, pilaa, wayamala je kaliwa, kaji, paleunsa, jupeechi, aliita, koushoot, jumu, sí'iria, emii, ko'ulit, ji'iri, ji'iraawai, juluu, jontokoroy, mokochira, jaipai, yo'ule, waira, kanewa. Watta saalin eekai nójoliin werajin.

Yaa anouipa'apinaa weerajakat atpajawaa ma'aka kayuusu, asinisi shia, ekinisi shia. Ma'aka yosu. Jamiche'e ekinisi shia simaa sisiniin sinilia jayajaya. Aliita'i olojinisi eichijinisi sipila ekiniaa. Kaliwa ekinisi sinain iyain, je jayuuin. Mokochira ekinisi sinain iyain je simaa jayuuin. Aippia, alakajinisi achitnisi sipila ekiniaa. Atpajawaa sinilia wane'eya ma'aka.

Olojoo, atpanaa, irama, iwana
amiriliyuuja wichi sawai. Atpajaa mapa,
ko'oi maleeya, waayat eesi mapa eekai
mapiin. Wainmakat ekinin, simaiwa shia
pilaa. Jee joolu'u nojotsi ekinin ti
atpajawaa awanajaasi ekiit sika shikin
alijuna.

Piamashi Kuenta Nitima
Efraín Prieto Paz Epieyuu

WAYUU OKTISHI SITEMA KEERALIA

Eetaashi wane wayuu sulu'u ma
kutchepeinkatsa, yaa Jalaala. Chi
wayuukai ayataashi nia sinain alaka'iraa
wane yija sipila juya. Eesi wayuu
niwayuuse sinain titin ma'i shia sinain
asiraa kaa'ulaa, je silakajain nikin sinain
shi'ikajain shia nichirua wainma ka'i tia.
So'u wane ka'i sinain chain chi wayuukai
sinain ayatawaa nira kalaka wane iwana,
sa'o wane kayuusi iipinaa, shiasa'a
niraiwa'a chi iwanakai.

- Yaashira tasit- mishi. Simaa nilatin
kayuusikai simaa iwanakai sika miyo'uin
ma'i nia. Aa, ajutta mishia kayuusikai
nimaa awataa mishia nia yaaja'a, shiasa'a
nojoishi min iwanakai na'in ichesi ma'i
simaa yuulin jayuunpa nia nika nimishia
nia, sinain nojolin anakai na'in sipila
ekinaa, shiaka'a nipite'erin ti silatainkat
nisi sipila ti nierinkat. Ayataa mishia
nichikkua sinain niyatainkat. Simaa
naatajatin na'in sichikjee nikin iwanakai.

Anta misia jietkat niwayuusekat
ninainmin simaa nikinkat
nipialu'ujeejatkat.- Na, maa pikin,-
misija'a ninin shia.

-Aa, yaala'a pitimaa shia,- mishi simiin. -Nójoishi taya oktiin jam, emirashi taya. Na wane te'ikajin pipila. Akatsa'a nójolin anain ta'in sichikijee.-

-¿Kasa wayuu?- misi shia. Na nimaa kalaká sinain niyatín sisikat iwana simiin. -¿Ai, awatakatchee ma'í ta'in sitima! Nójotsa'a iwanain ti pikakat.-

Niyasa'a chi wayuukai, -Nójoishi taya ekein,- nimaka'aka simiin niwayúusekat.

O'una mishia naya nepialu'umín, miichija'a nia mekin. Misi niwayúusekat, -Nójotsi sipila achekajinjinjachin pia oktapa pia.- Simaka'aká sinain shi'ikajain nichiki simiin wayuuirua nipishi. Sikijain sipishua ti nikijakat simiin paala.

Anta misia wayuuirua nipishi sinain ein ti sisikat iwana napila, shí'iyatín; namín nanoujainja'a tia sinain shiimín. Anajinaa a'ochi ne'e wayuukai, eesi ou'ulakiraa ninain nujuuna, eesi eekai pansain nitima tia. Asakitnishii nia sinain tia. -Shiimín sinain pikín,- minishi.

-Aa,- mishii. Ana'atnisi eejachire nikiin iwanakat. A'ajinisi jo'o kayuusikat eejatílee shia nipila. Eetaasija'a pienchi ka'í nikalia wayuukai katin no'ú. Sa'o jarai ka'í oktishi oorotshi sinain niwalin naaniki oktishi nia. Ti nikakat chi wayuukai nójotsi iwanain alu'usa shia Keeralia. Mujulaasi Keeralia shipi shia pooporo, rouya. Chuwatsi so'ú ma'aka so'ú kemion sawai wainma sawai sipa'apinaa anoui je isashi eere joulin kayuusu'ulia sipila.

Manuel José Sapuana,
Aashajaashi
Efraín Prieto Paz. Ep.,
Ashajishi

WANEESA'ATTAI KEERHNSHI JULAMÍA

Antishi waneesa'attai eemiin wane lailaa shii ti jietkat Julamíakat sulu'umiin wane yija. Eejattaa wayuu Julamía simaa shii sinain asi'ijaa sichon sittía nipíla. Antishi sinain naashajain simaa ti shiikat, sinain nuchuntin shia simiin shiikat.

- Miliashi taya shi'iree puyujain maache sika jamiin jierin shia nipíla wane tooo.-

- Aa, naasa'aya tira nipíla wayuu eekai miliain miinka pukuaippa,- misija'a shia nimin.

- Aniisa ti tokorolo tamakat apileerua min,- nimaa kalaká sipileerua naapin kakuuna simiin. Shiasa'a sisakit kalaká ti sichonkat.

- ¿Pichekin chi wayuukai?-

- Aa, tachekin.-

-Naale'e siniiki,- misi ti shiikat.

-Anakaja'a mileka pinteeshire aipaa'a miichipa'amiiin,- misi nimin.

- Aa, anakaja'a, - mishi waneesa'attai. Antaa mishia nia aipaa'a sinain nikolojiin irama miyo'u ma'i ninilo'upinaa, eejaita wayuu nishimia je wayuu nainchiirua nipíla.

- Anii chi wayuu tamakai jimiiin.-

- Aa, anashi jamiinjaicheeje chi miinjachi ja'a nia.-

-Anashi sika tia nintin,- mishii. Asakinishi ne'e nia natuma. E'itaanisi sii nipíla lumaapi nimíwa, ekana misia nikoloinkat, sawai misia anta misia jietkat ninainmin ja'apuupa sinain shiisalain na'atapinaa, shiasa'a sawai nójotsi jamiin nitima atunkiralaashi ne'e simaa meinshi simaa nójolin jamiin nitima shia. Aneesia ne'e saamatiiin su'uípa'anainjee kachon kalaká shia mapa nitima.

Asakitnisi shia natima na sipishikana,
- ¿Kachonjeeri joolu'u pia?-

- Jamakuaippalajat kachon taya,- misi kachonsia ne'e waneepia nitima waneesa'attai, napishishi nia ne'e waneepia kepiashi namaa.

Juán Epieyuu - Aashajaashi
Efraín Prieto Paz. E. -- Ashajishi

TIREIN

Ya sulu'u Guajira eesi wane sipishi kemion miyo'u ma'í suulia kachueerale'eya sipishua. Tí sintiriin wane alijuna ayataaliirua, sintitna kalaká sipila shiyatáin sinain tí shiyatáinjatkat.

Pálajana eerutnisi wane tiroocha eekai lotiin sipila sipinaa eejeere shiijain tí ipakat kaniliasi karbón mishalija ipa. Keraapa tiroochakat sinain lotiin ayatáasi maakina sinain oko'ojoo ma ma'aka sa'in wane kareteeri, kettaapa shia sinain chaminalin tí makat, asiraijinisi yaa so'opinaa, sipila shi'itaaniin tí taapilakat. Sipila silatitniin wane kachuweera atai ma'í sipila su'ui tireinkat.

Tí sipilajanakat su'ui eje'epenajuushi shia chajee Média Lúna sotpa'ajee palaakat, antiin eemiinre tí mishaijakat ipa chayaa uucho'u.

O'unaa misia tí tireinkat simaa sajaraittiin wainma waneirua kaniliasi wagon, tí shia sipilajanakat korolo jemisia tí mishaijakat ipa.

Tí pálatkatkát tirein antiin e'itaaushi nitima chi lailakai yaaya chi Presidentekai sulu'u Colombia.

Tí pálatkatkát tirein e'itaaushi nitima chi lailashikai sulu'u Colombia kaniliasi Belisario Betancur. Antishi sipila ni' itaain shia sinain ayatáwaa, sika kettain tí sipinakat sipila ayatáwaa sinain eijaa mishaijakat ipa chajee uucho'ujee.

Tí chajati ainjinin sulu'u wane ma caniliasi Albánia minin, wainma lailaayuu sejatakat numaa chi lailaashikai sulu'u Colombia. Tí pálatkatkát antiin tirein yaamiin sinain shiyatáin sinain eijaa mishaijakat ipa chamain Média Lúnamain.

Tí pálatkatkát tirein sinain asaaja mishaijakat ipa chamain Puerto Bolivar, ajaraittisi ma'aka jarai shiki wagones. Tí sajaraijainkat simaa mishaija, shia pálatkatkát sinain o'ote'eraa tí, awataasi jiatta'a shia simaa sichisekat.

Je mapa sichijee tia wainma ne'e eijakat maakina ti mishaijakat, sinain suikkinin wattamiin sulu'u wane ma watta, simiin alijuna eekai naatajatin chamain, sika wainmain anakat apila shia simiin alijuna.

Shia ne'e simiwa'a sipila eija mishaijakat ipa, nojotsi sipila sili'ijain wayuu sika aleinjatin shia shiyatainkaja'a eijaakat ne'e ipa waneepia. Sulu'u sipinakat wainma aapitsikat wayuu aashajuushi suulia oktän wayuu je mirit silatii wanaa simaa.

¡Jalia mñiin suulia tireinkat! Pireleeja shia sipishua, pikatala sulu'u sukuaippa simiwa'a.

¡Jalia pia eewa'ala sitima tireinkat!

Piisalaja pukuaippa suulia oktaa sitima tireinkat. Sika jamiin shiakat keewainsinkat wayuu, je mirit. Je sinainje tia alatsi aipaa'a meinshi suulia keewainjin shia sichikkua.

¡Jalia pia eewa'ala sitima!

Efraín Prieto Paz Epieyuu
Aashajaashi